

Alföldy Jenő

Vitamonológ

Kovács András Ferenc és Tornai József haikui

Valami nagyra sosem tartottam ezt a japán eredetű műformát, a haikut, pedig sokan használják, egyes költők valósággal ontják. Eget-földet átfogó, mégis a faóriások magvához hasonló magvasságával, meteorittömörségű anyagával, vagy éppen lehetetlen finom sejtelmességével csak néha-néha ejtett rabul egy-egy haiku. Talán az zavart, hogy a kis csodákat szinte mindig szériában hozzák nyilvánosságra a költők. Nem egyesével ragyogtatják meg, mint a gyűrű vagy a brosstű ékszerét, hanem gyöngysort fűznek belőle, mintha attól tartanának, hogy egy haiku nem véteti észre magát, trükkjét vagy törvényszerűségét csak az ismétlődés révén tehetik érzékelhetővé.

– Hű, de igazságtalan vagy – zúgolódik bennem a „hálás olvasó” a mindig résen levő és gyanakvó kritikus ellen –, hát éppen ez a titka a haikunak. Nem láttál még festményekből álló sorozatot, amelyben minden kép önálló alkotás, mégis mind a ciklus törvényszerűségét követi? Átéled az *egyedi darab* fölötti ámulatot, de amikor a másikhoz lépsz, élményedet átviszed az egyikről a másikra. Még ott rezeg a recehártyádon az előbbi adta élmény, s ami a következő képen megismétlődik belőle, az megsokszorozza az új és új motívumok hatását, ahogy haladsz tovább a kiállítóteremben. Nemcsak miniatűrökkel van ez így. Mondok egy közismert példát. Alighanem mindenki, akinek öröme telik az albumlapozgatásban, ismeri Archimboldo festménykompozícióit a négy évszakra – mind a négy egy rúgóra jár, az évszakra jellemző tárgyakból adja ki a tavasz, a nyár, az ősz és a tél allegóriáját. Mondhatnék még sok példát. Dsida Jenő vagy Csanádi Imre verseit az év tizenkét hónapjáról...

– Ne akarj levenni a lábamról a kedvenc festőimmal, költőimmal! Különben is – akadémkosodik bennem tovább a krütikosz – a Csanádi- meg a Dsida-mű csak tizenégy, illetve tizenkét vers, ezek ciklust alkotnak, a haikuk pedig ritkán alkotnak ciklust (le a kalappal a költő előtt, ha ciklussá szervezi a sorozatot). De ez ritkaság. Összefüggő haikulánkra hamarjában nem is emlékszem. Valljuk be őszintén, egy rúgóra jár minden haiku: éjjel-nappal, fény és árnyék, mély tenger és holdfényben tükröződő árboc, hó és vércsepp, fölül a férfi, alul a nő (vagy fordítva), ringó bölcső és koporsó, egy kis misztikus homály, jin és jang, színe és fonákja, beckhand-forehand, ping és pong... Filozófia? Ne túlozzunk. Legfeljebb úgy, mintha Emanuel Kant tükörtojást sütné, és a Szaturnusz jutna róla eszébe.

– Fölöttébb ironikus vagy – tart ki bennem álláspontján a nyájas versolvasó –, ezt talán a szózsonglór szerepében tetszelgő politikusoknak és államférfiaknak kellene fenntartanod. És szegénységi bizonyítványt állítasz ki magadról, ha a fölsorolt ellentétpárokat unod. De hiszen az élet alapvető jelenségeit soroltad föl magad is! (A pingponggal együtt, pedig hogy szeretted egykor!) A haikufüzér, igenis, ciklusként is vehető. Olvasd csak el a *Forrás* novemberi számában Kovács András Ferenc haikusorozatát. Hogyan sorjázik benne a

négy haiku? Számozott versszakokként, mint ama villoni strófák J. A. *Eszméletében!* És föl nem foghatom, miért részesítet előnyben a pecsétgyűrűt meg a brosztút a gyöngy-sorral szemben. Igazságtalan vagy, mint az a sok kritikustársad a pályán, aki „bezzeg a Goethére” gondol, amikor Hölderlint olvas, és „bezzeg Adyra”, amikor Kosztolányira kellene koncentrálnia, mert éppen az van előtte. Vegyünk további példákat! Nézd meg Kovács András Ferenc másik két haikuját, a *Japán hexameter*t. A két kis vers boszorkányos módon egyformán megfelel a haiku és a hexameter szabályainak. Ki gondolta volna, hogy erre is alkalmas ez a – te így mondanád rosszkedvűen – kaptafaforma. Hexameterre „egyenesítem” mindkét haikut, hogy ne csak hallja, hanem lássa is az olvasó. *A hódolat Izzának* így fest:

*Nősirom árnya
az ég – tücsök álma is
édes alatta.”*

A *Színe és visszája* pedig így hangzik:

*Minden a semmi
vak álom a rend kusza
semmi a minden.*

Láttál-e már ilyet?

– Az áldóját, ezek tényleg szépek! Mit ki nem talál ez a Kovács András Ferenc! Nem akarnám megsérteni a sok tartalombuzi által gyanússá tett szóval, de ő aztán formaművész a javából. Minő szerencse, hogy a tizenhét szótag épp elég a hexameterhez... Kosztolányi óta sokan rímekkel fejték meg a haikut, de hogy valaki hexameterre szerelje át... bámulatos. Palinódiát is tud vajon a varázsló, amely oda-vissza olvasva egyaránt haiku?

– Valamelyes formaművészettel szembeni gyanakvást azért a te szavaidból is kiérzek. Mondd csak, kedvenc Weöres Sándoroddal szemben is gyakorlod? Hát nem te vágta vissza annak a „nem vagyok kritikus” kritikusként, amikor nekirontott Weöres formaművészetének? De mutatok neked másféle haikukat is. Itt vannak Tornai József vadonatúj *háromkái* (Bertók nevezte így ezt a műformát) – micsoda véletlen, ezeket is a novemberi *Forrásban* olvastam. Ötletszerűen választok hármat a sorozatból – itt van az *Öregség és a kisgalambok*:

*A kisgalambok
régén szárnyat nyitottak –
hajam kihullott.*

– Ez is csakugyan eredeti, és egészen máshogy rendhagyó. A haikuban elvárt ellentét itt nem közhelyszerű – a fiatalság és az öregség áll egymással szemben, de meglehetősen távolsággal, az ember és a galambfi alakjában. De nem a „galambosz” hajszínnel játszik szójátékot (ami ugye a fiatal galamb tollzatának éppúgy a színe, mint a megöszült ember hajának – ez volna az olcsóbb megoldás), hanem a tollasodást és a haj gyérülését hozza képzeletünkbe. Van még valami a tarsolyodban?

– Azt mondja Tornai: *Öled előtt.* Íme a vers:

*Lehet, hogy egyszer
mégis kinyitom öled
előtt az ajtót.*

– Úgy tetszik, költőnk hadat üzent a közhelyeknek. Mindenki más a *női ölet* nevezte volna metaforikusan bejárati ajtónak. Tornai is erre gondol természetesen (nem is az egy-neműek szerelmének hízeleg divatosan), de mást mond: a kihunyó vágyat szeretné újra felszítani. Valóban szép és megkapóan emberi.

– Tessék még egy, az *Egy katona-állat*:

*Rám fogva pisztolyt,
lelőtte macskámat egy
katona-állat.*

– Hoppá, ez nem csak szép, ez a költő mestere a fölháborodott haikunak is, ha kell. Hogyne kellene mostanában! A sanda mézárósként viselkedő katona jelzőjeként alaposan az ellentétére fordul az *állat* kifejezés. A *macska* mellett magától értetődő, puha és meleg a szó („szívecském, kapott már tejet az állat?”), de a *katona* mellett kemény, jeges ítéletként hangzik: gyilkossággal vádolja a gyilkost. Igazad van, a haikuvers sorozatot alkotva is a *meglepetés műfaja*, nem pedig a közhelyeké, a gyöngyfűzésé vagy a garbókötogetésé, partedlihorgolásé. Megadom magam.

E számunkat nyomta és kötötte az AS-Nyomda Kft. Szilády Üzem

axel springer   **SZILÁDY**

6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: +36 76 481 401; Fax: +36 76 481 204
E-mail: szilady@axelspringer.hu
www.as-nyomda.hu; www.szilady.hu

Folyóiratunk megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap

nka
Nemzeti Kulturális Alap

és a

József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány
támogatja.